

WILDE BIJEN OP STRUIKHEIDE IN HET NATIONAAL PARK HOGE KEMPEN

De interesse voor en de kennis over wilde bijen is in Vlaanderen nog erg beperkt. Dat is verwonderlijk gezien de zeer interessante levenswijze van deze insecten, en hun impact op de bestuiving. In dit artikel bekijken we het naarstige beestje van dichterbij.

Figuur 1 en Figuur 2
Heidezandbij (*Andrena fuscipes*)

88 WAAR LEEFT DE WILDE BIJ (NIET)?

We hebben geen exacte gegevens over het voorkomen van de wilde bij in onze contreien. Aangezien onze buurlanden echter melding maken van een sterke achteruitgang van de verschillende soorten, mogen we veronderstellen dat dit ook voor België geldt. We schatten het soortenaantal op ongeveer 365. Voor Limburg telt de soortenlijst anno 2002 zo'n 119 soorten, maar vermoedelijk schommelt het werkelijke aantal momenteel rond de 300.

Een beperkt aantal factoren speelt een doorslaggevende rol bij het al dan niet voorkomen van wilde bijen. Zo verkiezen vrijwel alle soorten droge en warme milieus en zijn ze voor voedsel voor hun nakomelingen en zichzelf afhankelijk van stuifmeel en nectar. Verder blijft hun actieradius doorgaans beperkt tot enkele hectometers en zijn ze zeer kieskeurig wat betreft hun nestplaats. Al met al zijn droge, bloemrijke, kleinschalige landschappen het rijkst aan bijen. Bovenstaande eigenschappen spelen een cruciale rol in de sterke achteruitgang van bijen. In Limburg zijn nog relatief veel halfnatuurlijke landschappen enigszins gespaard gebleven en de vele verschillende bodemtypen zorgen voor een grote variatie droge biotopen. Dit gaat waarschijnlijk gepaard met een grote variatie wildebijensoorten.

WAAROM WETEN WE ZO WEINIG OVER DE WILDE BIJ?

Dat onze huidige bijenkennis zo beperkt is, heeft waarschijnlijk voornamelijk te maken met determinatieproblemen: voor veel bijengroepen ontbrak tot voor kort goede determinatieliteratuur. Er is echter sprake van een kentering door het feit dat er nu een reeks Duitse en Zwitserse sleutels beschikbaar is (zie bibliografie). Daarnaast is er onlangs ook nog een Vlaamse sleutel verschenen voor soorten die zich in stengels nestelen (Bertram, 2005:2).

Een Rode Lijst is er evenwel nog niet. In dit artikel zullen we meermaals verwijzen naar de Nederlandse lijst van Peeters & Reemer (2003). Op die manier kunnen we toch een beeld schetsen van de mate van zeldzaamheid en bedreiging van de gevonden soorten.

BIJENEXPEDITIE IN HET NATIONAAL PARK

Vorige zomer werden op de grote heideterreinen in het Nationaal Park (Mechelse Heide, Kikbeekbron, Vallei van de Zijpbeek) gegevens over wilde bijen verzameld. Alle soorten die typisch zijn voor droge heide en zomerse temperaturen werden waargenomen. Het gaat daarbij om Heidezandbij (*Andrena fuscipes*), Heidewespbij (*Nomada rufipes*), Heidezijdebij (*Colletes succinctus*) en Heideviltbij (*Epeolus cruciger*).

HEIDEZANDBIJ (*Andrena fuscipes*)

De Heidezandbij (Figuur 1 en 2) is een echte struikheidespecialist, die wijd verspreid voorkomt op de Nederlandse hogere zandgronden (Peeters *et al.*, 1999). De soort heeft een piek in de vliegtijd tijdens de maand augustus. Het bloembezoek van deze soort is vrijwel geheel beperkt tot Struikheide. Nesten worden gegraven op zandige plekken tussen of bij heidestruiken.

HEIDEWESPBIJ (*Nomada rufipes*)

De Heidewespbij is een nestparasiet van de Heidezandbij (Figuur 3; Peeters *et al.*, 1999). Dit bijtje is een koekoeksbij. Dit betekent dat deze soort net zoals de koekoek profiteert van het werk van een ander. De vrouwtjes van deze soort houden zich niet bezig met het zoeken van stuifmeel, maar ze zoeken gewoon een nest op van een ander bijtje dat wel voldoende pollen heeft verzameld. Vervolgens legt het een eitje bij het eitje van de gastheer. Het eitje van deze koekoeksbij komt eerder uit, zodat de larve het eitje van de gastheer en het stuifmeel opeet om hierna te kunnen verpoppen. Deze ko-

Figuur 3. Heideviltbij (*Epeolus cruciger*)

koeksbij komt in Nederland voor op de pleistocene zandgronden. Met name in heidevelden kan de soort talrijk voorkomen. Het aantal recente vondsten in Nederland is echter slechts een derde ten opzichte van de periode daarvoor (1950-1980). Dit duidt op een achteruitgang (Peeters *et al.*, 1998). Deze wespbij heeft haar vliegtijd van eind juni tot eind september.

HEIDEZIJDEBIJ (*Colletes succinctus*)

Als derde heidesoort is de Heidezijdebij aangetroffen. De hoofdverspreiding in Nederland valt samen met de groeiplaatsen van Struikhei (Peeters *et al.*, 1999). De Heidezijdebij (Figuur 3) komt in Nederland op vrijwel elk struikheide terrein van enige omvang voor, maar nooit ver daarbuiten. Evertz (Evertz, 1993) stelde vast dat op heide terreinen van 100 x 100 meter al een deel populatie aanwezig was die geen uitwisseling met andere populatie leek te hebben. De dieren nestelden en foerageerden steeds op dezelfde heide terreinen en hun actieradius was niet groter dan 250 meter. De soort nestelt in zandkantjes en zandpaden.

HEIDEVILTBIJ (*Epeolus cruciger*)

De laatste typische soort van droge heide is de Heideviltbij. Deze villtbij is de koekoeksbij van de Heidezijdebij (Peeters *et al.*, 1999). De Heideviltbij wordt vooral op de droge zandgronden en in de kustduinen gevonden. De vliegperiode van deze soort heeft een piek in de maand augustus.

Tijdens het onderzoek zijn overigens niet alleen de verwachte soorten opgemerkt. Men nam bijvoorbeeld ook een Boshommel (*Bombus sylvarum*) (Figuur 4) waar. De waarneming van deze mooie soort is zeer bijzonder. In Nederland staat de Boshommel als ernstig bedreigd op de Rode Lijst. Ze is hier zeer sterk in getale afgenomen (Peeters *et al.*, 2003) en is na 1970 nog maar in één atlashok (5 x 5 kilometer) teruggevonden in Midden-Limburg.

BESLUIT

Heel bijzonder is de waarneming van de boshommel. Dit toont aan dat we nog vele leuke soorten kunnen ontdekken in onze gebieden. Wellicht beginnen we met een zoektocht van verschillende zandbijtjes die in het voorjaar vliegen. We verwachten dan ook dat soortenlijst in de toekomst nog zal aangroeien.

SAMENVATTING

Alle karakteristieke wilde bijen van struikheidevelden werden in het Nationaal Park Hoge Kempen aangetroffen. Heel bijzonder is de waarneming van *Bombus sylvarum*.

SUMMARY

All species normally found in temperate heath and scrub vegetations were present inside the national park Hoge Kempen. Especially the observation of *Bombus sylvarum* is noteworthy.

REFERENTIES

- AMIET F., M. HERRMANN, A. MÜLLER, R. Neumeyer, 1996. Hymenoptera, Apidae. 1. Allgemeiner Teil, Gattungsschlüssel, die Gattungen *Apis*, *Bombus* und *Psithyrus*. *Insecta Helvetica Fauna* 12: 1-98
- AMIET F., M. Herrmann, A. Müller, R. Neumeyer, 1996. Hymenoptera, Apidae. 3. *Halictus*, *Lasioglossum*. *Insecta Helvetica Fauna* 6.
- AMIET F., M. Herrmann, A. Müller, R. Neumeyer, 1996. Hymenoptera, Apidae. 4. *Anthidium*, *Chelostoma*, *Coelioxys*, *Dioxys*, *Heriades*, *Lithurgus*, *Megachile*, *Osmia*, *Stelis*. *Insecta Helvetica Fauna* 9.
- BERTRAM, 2005. Determinatietabel voor solitaire bijen in aangeboden nestgelegenheden. Tijdschrift van de Natuurstudiewerkgroep van de JNM nr. 2.
- EVERTZ, S., 1993. Untersuchungen zur interspezifischen Konkurrenz zwischen Honigbienen (*Apis mellifera* L.) und solitären Wildbeinen (Hymenoptera, Apoidea). Dissertation Rheinisch-Westfälischen Technischen Hochschule Aachen, Shaker-Verlag.
- PEETERS, T.M.J., 1998. Tussen de buien door. Nieuwsbrief sectie Hymenoptera van de NEV 8: 34-35.
- PEETERS, T.M.J., I.P. RAEMAKERS & J. SMIT, 1999. Voorlopige atlas van de Nederlandse bijen (Apidae). Stichting eis-Nederland, Leiden. 222p.
- PEETERS, T.M.J. & M. REEMER, 2003. Bedreigde en verdwenen bijen in Nederland (Apidae S.L.) Basisrapport met voorstel voor de Rode Lijst; SEIS-Nederland.
- SCHEUCHL E., 1995. Illustrierte Bestimmungstabellen der Wildbienen Deutschlands und Österreichs Band I: Anthophoridae.
- SCHEUCHL E., 1996. Illustrierte Bestimmungstabellen der Wildbienen Deutschlands und Österreichs Band II: Megachilidae-Melittidae.
- SCHEUCHL E., 1997. Illustrierte Bestimmungstabellen der Wildbienen Deutschlands und Österreichs Band III: Andrenidae.
- VAN DER BLOM, J., 1984. Hommeltabel. Jeugdbond uitgeverij Gent 39p.